

Lech Krzyżanowski

System ochrony zabytków w Polsce - ogólnopolska konferencja naukowa w Lublinie

Ochrona Zabytków 34/1-2 (132-133), 114-115

1981

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Konferencja zorganizowana została w dniach 27 i 28 października 1980 r. przez Generalnego Konserwatora Zabytków oraz Lubelski Oddział Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa. Zgromadziła ona 172 osoby reprezentujące Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Sztuki, Ministerstwo Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska, służbę konserwatorską (zarówno wojewódzkich konserwatorów, jak i przedstawicieli biur dokumentacji zabytków), Ośrodek Dokumentacji Zabytków, PP Pracownie Konserwacji Zabytków, organizacje planowania przestrzennego oraz społeczne organizacje ochrony zabytków.

Zgodnie z dobrą tradycją spotkań lubelskich (por. *Rola zabytków w świadomości społecznej — sesja w Lublinie*, „Ochrona Zabytków” nr 1, 1975, s. 74—75) organizacja była sprawna, choć program nader obfity. Wydano *System ochrony zabytków w Polsce, materiały przedsesyjne* (Wydawnictwo Lublin, 1980), gdzie niestety znalazła się tylko część materiałów — referaty dostarczone przed konferencją.

W trakcie obrad przedstawiono referaty: Wiktor Zin, *Realizacja idei ochrony zabytków w Polsce Ludowej*;

Jacek Cydzik i Bohdan Rymaszewski, *Państwowa służba konserwatorska i muzealna*;

Tadeusz Polak, *Zakres działalności konserwatorskiej PP Pracownie Konserwacji Zabytków*;

Krzysztof Pawłowski i Kazimierz Gregorkiewicz, *Biura planowania przestrzennego i architekci wojewódzcy jako ogniwo współdziałania konserwatorskiego*;

Marian Sołtysiak, *Nowe jednostki do spraw rewaloryzacji na przykładzie Zarządu Ochrony i Konserwacji Zespołów Pałacowo-Ogrodowych Muzeum Narodowego w Warszawie*;

Jerzy Jasiuk, *Ochrona zabytków techniki*; Krystyna Andruszkiewicz, *Udział nauki i szkolnictwa wyższego w spełnianiu zadań konserwatorskich*;

Lech Krzyżanowski, *Obieg informacji konserwatorskiej*;

Hanna Krzyżanowska, *Ogólnopolskie agendy społecznej opieki nad zabytkami: TONZ, PTTK, SHS, SARP, TUP*.

Konferencje konserwatorskie organizowane w ciągu ostatnich lat, wypełnione w głównej mierze zagadnieniami instruktażowymi i wystąpieniami ogólnymi, z bardzo ograniczoną ilością czasu przeznaczoną na wymianę poglądów, przestały być płaszczyzną pogłębionej dyskusji konserwatorskiej. Tym razem zarówno treść referatów, od dawna nie wypowiedziane poglądy konserwatorskie, jak i klimat społeczny sprzyjający otwartym ocenom, wreszcie czas przeznaczony na dyskusję — przyczyniły się do jej intensywności i ostrości, polemicznych wystąpień. Nie sposób relacjonować przebiegu tej dyskusji, wystarczy wspomnieć, że zgłoszono w czasie jej trwania 122 wnioski na piśmie.

Komisja wnioskowa, kierowana przez Henryka Kondziele, dyrektora Muzeum Narodowego w Poznaniu, wieloletniego konserwatora zabytków tego miasta, nie zdołała dokonać scalenia wniosków w trakcie obrad lubelskich. Upoważniona przez

konferencję w dniach 10 i 11 listopada komisja ponownie przedyskutowała całość materiałów i sformułowała wnioski zbiorcze. Ich załącznikiem są wszystkie wnioski zgłoszone w trakcie obrad. Komisja pracowała w składzie: przewodniczący, Lech Krzyżanowski (Zarząd PP PKZ), Mieczysław Kurzątkowski (Zarząd Oddziału TNOiK w Lublinie, Muzeum Wsi Lubelskiej), Maria Lubocka (wojewódzki konserwator zabytków, Elbląg), Feliks Ptaszyński (konserwator zabytków Miasta St. Warszawy), Jerzy Tur (Muzeum Kultury Ludowej, Kolbuszowa, brał udział w części obrad), Teresa Zarębska (Politechnika Warszawska, przewodnicząca Sekcji Ochrony Środowiska Kulturowego Towarzystwa Urbanistów Polskich). Komplet wniosków przedstawiony został przez Komisję przewodniczącej Komisji Kultury Sejmu PRL, Wydziałowi Kultury KC PZPR, ministrowi Kultury i Sztuki, Generalnemu Konserwatorowi Zabytków, dyrektorem Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków.

Treść wniosków zbiorczych opracowanych przez komisję:

1. Istnieje pilna potrzeba dokonania pogłębionej analizy stanu ochrony dóbr kultury i struktury służb konserwatorskich, wykonawczych itp. Wnioskuje się do ministra Kultury i Sztuki o powołanie w tym celu zespołu ekspertów spośród doświadczonych praktyków ochrony i konserwacji dóbr kultury i muzealnictwa (spoza Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków) oraz przedstawicieli środowisk naukowych i stowarzyszeń twórczych. Byłoby pożądane, aby w skład zespołu weszli również autorzy „Raportu o stanie zabytków”, który został opracowany w 1972 r. na zlecenie ministra Kultury i Sztuki. Decyzja powołująca zespół winna zawierać terminy opracowania analizy, jej oceny przez reaktywowaną Radę Ochrony Dóbr Kultury przy Ministrze Kultury i Sztuki oraz termin, w którym Generalny Konserwator Zabytków przedstawi na tej podstawie program perspektywicznej polityki konserwatorskiej; jej brak środowisko dotkliwie odczuwa.

2. Istotnym mankamentem praktyki ochrony i konserwacji zabytków nie są niedostatki *Ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach* z dnia 15 lutego 1962 r., lecz brak niektórych aktów prawnych oraz niedoskonałość istniejących powodują niepełny stopień wdrażania *Ustawy* w praktykę. Konieczna jest zatem ich aktualizacja bądź wydanie nowych, a między innymi zmiana uchwały Rady Ministrów nr 179 z 1979 r. na akt wyższego rzędu, aby skutecznie realizować politykę zagospodarowania i eksploataowania zabytków architektury.

3. Należy bezzwłocznie — niezależnie od analizy postulowanej we wniosku nr 1 — podjąć działania zmierzające do podniesienia rangi wojewódzkich konserwatorów zabytków. Podstawowe jest wyodrębnienie ich z wydziałów kultury i sztuki urzędów wojewódzkich i podporządkowanie bezpośrednio wojewodom oraz utrzymanie określonego *Ustawą o ochronie dóbr kultury i o muzeach* statusu wojewódzkiego konserwatora zabytków jako organu administracji państwowej. Przywrócić należy zasadę mianowania i odwoływania woje-

wódzkich konserwatorów zabytków za zgodą ministra Kultury i Sztuki oraz w oparciu o opinię środowisk fachowych. Nieodzowne jest opracowanie kryteriów oceny działań służby konserwatorskiej i dokonywania okresowych ocen w ramach ściślejszego niż dotąd nadzoru merytorycznego sprawowanego przez Ministerstwo Kultury i Sztuki.

4. Działalność w dziedzinie ochrony dóbr kultury, która musi być oparta na warsztacie naukowym, wymaga wysokich kwalifikacji fachowych i moralnych oraz systematycznego doskonalenia zawodowego. W celu zapewnienia konserwatorstwu i muzealnictwu kadr gwarantujących należyty poziom ochrony dóbr kultury nieodzowne jest:

a) wprowadzenie pragmatyki służbowej pracowników konserwatorstwa i muzealnictwa, określającej przede wszystkim kwalifikacje wymagane na poszczególnych stanowiskach, tryb mianowania i odwoływania terenowych konserwatorów zabytków, dyrektorów muzeów i kierowników biur dokumentacji zabytków w uzależnieniu od opinii nadrzędnej jednostki merytorycznej, nomenklaturę stopni służbowych oraz obligatoryjne awansowanie w miarę osiągniętego stażu pracy, podnoszenia kwalifikacji, osiągnięć zawodowych i naukowych;

b) rozszerzenie możliwości kształcenia i doskonalenia kadr konserwatorskich i muzealnych przez utworzenie specjalistycznych kierunków studiów, zwiększenie liczby miejsc na kierunkach istniejących oraz utworzenie stałych studiów podyplomowych o różnych specjalnościach;

c) opracowanie przez Ministerstwo Kultury i Sztuki koncepcji kształcenia techników dla ochrony i konserwacji dóbr kultury;

d) stworzenie warunków sprzyjających doskonaleniu zawodowemu kadr oraz stworzenie odpowiednich zachęt pobudzających do prowadzenia samodzielnej pracy naukowej;

e) utworzenie zespołu rzeczoznawców spośród osób o wysokich kwalifikacjach zawodowych i etycznych, którego członkowie byłoby powoływani przez Radę Ochrony Dóbr Kultury przy Ministrze Kultury i Sztuki;

f) powołanie stowarzyszenia pracowników konserwatorstwa, mającego charakter związku twórczego, sprzyjającego integracji środowiska oraz kształtowaniu etyki zawodowej;

g) ze względu na trudności w obsadzeniu stanowisk wojewódzkich konserwatorów zabytków kadrą o wysokich kwalifikacjach, należy ustalić dla tych stanowisk odpowiednio wyższe uposażenie.

5. Rewaloryzacja miasta zabytkowego wymaga opracowania planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego oraz wprowadzenia wynikających z niego wniosków do planu zagospodarowania przestrzennego wszystkich szczebli. W zależności od rangi miasta i stopnia trudności opracowania, plan szczegółowy (rewaloryzacyjny) powinien być wykonany przez specjalistyczną pracownię urbanistyczną PKZ lub przez lokalną pracownię urbanistyczną. Udział biur projektowania architektonicznego powinien być w zasadzie ograniczony do wykonywania projektów

poszczególnych obiektów lub zespołów architektonicznych. Postuluje się dokonanie analizy dotychczasowych wyników pracy „biura wiodącego” w zakresie rewaloryzacji i wyciągnięcie wniosków organizacyjnych uwzględniających propozycje środowisk twórczych i naukowych.

6. Należy przedstawić do oceny środowiskom konserwatorsko-urbanistycznym model postępowania przy projektowaniu i realizacji prac rewaloryzacyjnych. Powinien on znaleźć ostateczny wyraz w przepisach wykonawczych i zarządzeniach zarówno Ministerstwa Kultury i Sztuki, jak i Ministerstwa Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska.

7. Prace nad rewaloryzacją miast wymagają kadry wysoko kwalifikowanych specjalistów: urbanistów, architektów, historyków urbanistyki, konserwatorów zabytków. Wobec szczupłości tej kadry niezbędne jest uruchomienie systemu szkolenia, m.in. studiów podyplomowych rewaloryzacji miast.

8. Konieczna jest zmiana systemu ekonomicznego PP PKZ preferującego zyski ekonomiczne. System wykonawstwa prac konserwatorskich winien być podporządkowany celom i zadaniom merytorycznym i preferować wysoką jakość prac konserwatorskich.

9. Należy powiększyć możliwości wykonawcze PP PKZ we wszystkich dziedzinach, a głównie przez rozbudowę baz technicznych (m.in. sprzęt i środki transportu) i włączenie przedsiębiorstwa do centralnego rozdzielnika materiałów budowlanych.

10. W celu rozszerzenia możliwości wykonawstwa konserwatorskiego, zwłaszcza w zakresie prac drobnych i zabezpieczających przy zabytkach architektury i budownictwa, konieczne jest:

a) rozwijanie potencjału wykonawstwa konserwatorskiego (remontowego) poza PP PKZ;

b) sformułowanie podstaw prawnych do tworzenia spółdzielni konserwatorsko-budowlanych i gospodarstw pomocniczych;

c) zniesienie, wzorem lat ubiegłych, limi-

tów na dostawy ze strony jednostek gospodarki nieuspołecznionej w odniesieniu do prac i dostaw materiałowych na rzecz ochrony dóbr kultury;

d) podjęcie działań w celu rekonstrukcji produkcji tradycyjnych materiałów budowlanych.

11. W systemie ochrony zabytków w Polsce niedostateczna jest odpowiedzialność użytkowników i właścicieli zabytków za powierzone im dobra. Dotyczy to w równej mierze osób prywatnych, jak też instytucji państwowych i społecznych. Jest to źródłem wielkich, niemożliwych do przeliczeń w pełni, strat także materialnych. Mimo upływu 18 lat od wejścia w życie *Ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach*, poza ogólnym stwierdzeniem w niej zawartym, brak jest przepisów wykonawczych precyzujących odpowiedzialność w tym zakresie i formy egzekwowania tej odpowiedzialności. Wynika stąd konieczność:

a) dokonania przez NIK na wybranych odcinkach kontroli pod kątem określenia strat ekonomicznych w materialnej substancji budowlanej zabytków, wynikłych z zaniechania działań stanowiących obowiązek użytkowników i właścicieli zabytków z tytułu przepisów *Ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach* oraz prawa budowlanego;

b) opracowania przez Ministerstwo Kultury i Sztuki we współpracy z Ministerstwem Administracji, Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska, Ministerstwem Rolnictwa oraz Prokuraturą Generalną przepisów porządkujących stan prawny;

c) zapewnienia właścicielom i użytkownikom zabytków odpowiednich kredytów na ich utrzymanie oraz uruchomienia mechanizmów prawnych.

12. Niezbędne jest doprowadzenie ewidencji zabytków do stanu odpowiadającego potrzebom działalności konserwatorskiej.

13. Istnieje konieczność opracowania programu ujednoczenia i rozwoju informacji konserwatorskiej.

14. Działalność wydawnicza powinna być rozwinęta stosownie do potrzeb środowiska i społeczeństwa.

15. W związku z tym, że problemy muzealnictwa nie były szerzej omawiane na konferencji, wydaje się potrzebne zwołanie w najbliższym czasie narady w celu omówienia i przedyskutowania aktualnych potrzeb polskiego muzealnictwa. W trybie pilnym należy bowiem ustalić stan wszystkich muzealiów zgromadzonych w muzeach w Polsce, warunki ich przechowywania oraz istniejące potrzeby konserwatorskie. Równoległe z ustaleniami dotyczącymi stanu muzealiów należy przeprowadzić analizę dotychczasowego funkcjonowania muzealnych pracowników konserwatorskich, ich potrzeb oraz zatrudnionej w tych pracowniach kadry konserwatorskiej.

16. Konieczne jest możliwie szybkie rozwiązanie problemu niedostatecznego dozoru w muzeach i obiektach z wyposażeniem zabytkowym. Proponuje się, aby Ministerstwo Kultury i Sztuki przy udziale funduszy PZU sprowadzało uruchomienie stałej i odpowiadającej potrzebom produkcji urządzeń alarmowych. Należy także dążyć do stworzenia jednostki produkującej specjalistyczny sprzęt magazynowy i ekspozycyjny dla muzeów.

17. Dla muzeów typu skansenowskiego należy opracować ujednoczone przepisy uwzględniające specyfikę ich działania, oparte na doświadczeniach tych muzeów.

18. Społeczną opiekę nad zabytkami należy rozwijać z uwzględnieniem następujących zasadniczych kierunków działania:

a) przygotować na szczeblu centralnym i w województwach problemowe plany zjednoczenia wysiłków wszystkich organizacji społecznych zajmujących się ochroną zabytków;

b) zadania edukacji historycznej potraktować jako zasadnicze działanie organizacji społecznych ze szczególnym podkreśleniem edukacji młodzieży.

19. Dokonać oceny działalności polskich sekcji międzynarodowych organizacji zajmujących się ochroną dóbr kultury pod kątem wykorzystania doświadczeń zagranicznych w kraju i prezentacji polskiego dorobku na forum międzynarodowym.

Lech Krzyżanowski

PROGRAMY I REALIZACJE PRAC KONSERWATORSKICH — SEMINARIUM W KRAKOWIE

Seminarium zorganizowane zostało w dniu 25 listopada 1980 r. w Krakowie przez Zarząd i Oddział PP Pracownie Konserwacji Zabytków. Zgromadziło kilkudziesięciu kierowników wszystkich pracowni konserwacji dzieł sztuki PKZ, przedstawicieli uczelni konserwatorskich, Sekcji Konserwacji Związku Polskich Artystów Plastyków.

Przedstawiono referaty:

Joanna Prosnakowa, *Programy konserwatorskie w teorii i praktyce*;

Konstanty Polit, *Gotycka polichromia ścienna w domu przy ulicy Mikołajskiej 2 w Krakowie*, sprawozdanie z realizacji programu;

Jadwiga Styrna, *Tryptyk z Bodzentyna — program i realizacja prac konserwatorskich*;

Danuta Budziłło-Skowron, *Program jako osobna, pierwsza faza prac konserwatorskich — na przykładzie malowideł ściennych J. K. Krakera w kościele klasztornym w miejscowości Jasov na Słowacji*.

Referaty, zilustrowane przezroczami, uzupełniło zapoznanie się z pracami w domu przy ul. Mikołajskiej 2, tryptykiem z Bodzentyna oraz kompletną dokumentacją zabiegów konserwatorskich. Wiele interesujących informacji wnoszą też komentarze autorskie. W godzinach popołudniowych odbyła się dyskusja.

Przygotowanie programów konserwatorskich zawsze budziło i nadal budzi duże zainteresowanie wszystkich uczestników prac konserwatorskich. W miarę rozwoju współpracy interdyscyplinarnej, szczególnie przy szerzej zakrojonych pracach, zagadnienie to znacznie się komplikuje. Nie we wszystkich bowiem wypadkach konserwatorzy potrafia postawić właściwe pytania specjalistom innych dziedzin, których udział jest nieodzowny. Nie zawsze badania chemiczne, fizyczne, ikonograficzne czy też mikrobiologiczne lub ekspertyzy układów wilgotnościowych budynku dają

wystarczająco jasne przesłanki do podejmowania trafnych decyzji. Dodać należy i to, że niejednokrotnie prace konserwatorsko-budowlane, towarzyszące np. pracom przy malowidłach ściennych, wpływają w dużym stopniu na efekty konserwacji. Przykładem może być wyjątkowo skomplikowana konserwacja malarstwa ściennego w domu przy ul. Mikołajskiej 2 w Krakowie. Dopiero rozebranie podłogi pozwoliło odkryć fragmenty piętnastowiecznych malowideł ukrytych powyżej pach sklepiennych. Zmiana koncepcji funkcjonalnej dużej sali i rozbiórka owych, zresztą mało cennych, sklepiń miały służyć ekspozycji malowideł, ułatwić konserwację. Już w końcowej fazie jej trwania okazało się, że sklepienie, które zasłaniało malowidło, pełniło funkcję płaszczyzny odprowadzającej wodę podciąganą przez mury. Gdy go zabrakło — woda skrapla się w strefie malowideł, powodując wiele pod-